

Kari Palonen ja politiikka ulospelaamisena

KRISTIAN KLOCKARS

1. Johdanto

Kari Palosen pitkäaikainen kiinnostus Jean-Paul Sartren (1905–1980) ajatteluun on saanut ilmaisuksensa kirjan muodossa. Kirjassaan *Politik als Vereitelung: die Politikkonzeption in Jean-Paul Sartres »Critique de la raison dialectique«*, Palonen tutkii Sartren käsitystä politiikasta. Samalla kirja on tutkimus ulospelaamisen idean tärkeydestä politiikan tutkimuksessa. Kirja on myös Palosen politiikan käsitteiden nykyyhistoria-trilogian kolmas osa¹ (s.17) ja hän vertailee Sartren käsitystä mm. Max Weberin ja Hannah Arendtin käsityksiin.

Kirjan lähestymistapa on Sartre-tutkimuksen kannalta omaperäinen. Sartrea poliittisena ajattelijana on kyllä aikaisemmin tutkittu (Burnier 1966, McBride 1991 ja nyt myös Dobson 1993), mutta tietääkseni kukaan ei ole näin perusteellisesti yrittänyt systematisoida Sartren näkemystä politiikan luonteesta. Myös Palosen tapa lukea ja käyttää Sartrea on omaperäinen.

Palonen esittää että Sartren käyttämä sana 'dés-jouer' (saks. Vereitelung) eli 'ulospelaaminen' parhaiten kuvailee sitä mitä politiikka on. Tällä käsitteellä Palonen tuo esiin lähinnä kaksi Sartren painottama asiaa: politiikan yleinen konflikt- ja peliluonne ja politiikan intersubjektiiivinen tai sosiaalinen luonne. Jälkimmäistä tarkoittaa että politiikan teko on *ensisijaisesti* suhtautumista toisiin ihmisiin (tekoja, merkityksia ym.) eikä

pyrkimystä saavuttaa jotakin uutta tosiasiallista maailmantilaa.

Palosen tutkimus ei kuitenkaan ole pelkkä Sartre-tulkinta. Palonen itse luonnehtii sitä rekonstruoivaksi. Vielä täsmällisemmin Palosen päämääränä on rekonstruoida ulospelaamisen ideaa käyttäen Sartren *Critique*-tekstiä pohjana sekä arvioida tämän idean omaperäisyyttä ja tärkeyttä politiikan tutkimukselle (s.12). Näin ollen voidaan sanoa että Palosen keskeisin tavoite on tutkia ulospelaamisen käsitettä ja sen suhdetta politiikan tutkimukseen.

Tämä luonnollisesti herättää kysymyksen siitä mikä Palosen suhde Sartren ajatteluun oikeastaan on. Jos Palosen päämääränä on tutkia ulospelaamisen ideaa, niin (i) onko Sartre pelkkää idealahdettä, (ii) onko Palosen teoria yhteensopiva Sartren ajattelun kanssa, (iii) väittääkö Palonen että hänen esittämänsä käsitys olisi voinut olla Sartren oma jos tämä olisi tematisoinut käsityksensä ja (iv) väittääkö Palonen että hänen esittämänsä käsitys itse asiassa on Sartren omaa.

On selvää, että Sartre on Paloselle enemmän kuin idealahde. Yhtä selvää on, ettei Palonen väitä, että Sartren käsitys olisi täsmälleen Palosen esittämä käsitys. Toisaalta, Palonen ymmärtääkseni kyllä väittää, että hänen esittämänsä käsitys on yhteensopiva Sartren filosofian kanssa ja sen lisäksi että esitetty käsitys on yksi mahdollinen hyvin perusteltu suunta kehittää Sartren ajattelua politiikasta.

2. Sartre

Palosen keskeisenä lähtökohtana on Sartren toinen suuri filosofinen teos (eksistentiaalisen

¹ josta ensimmäinen on Palonen (1985) ja toinen Palonen (1989)

teoksensa *L'être et le néant*'n (1943) rinnalla, *Critique de la raison dialectique* eli *Dialektisen järjen kritiikki* vuodelta 1960 (toisen osan käsikirjoitusta 1985). Tämän ohella Palonen käyttää runsaasti muita Sartren tekstejä.

Teoksessaan Sartre pyrkii filosofian keinoin luomaan historialliselle materialismille (teoria historian ymmärrettävyydestä) sekä dialektiselle rationaalisuudelle (ihmistoiminnan rationaalisuus materiaalisessa ja sosiaalisessa kentässä) perustan (Sartre 1960, 9–11). Sartren teos on näin ollen ns. makrotasolla hyvin kunnianhimoinen. Sartren tutkimus on kuitenkin keskeneräinen eli Sartre ei koskaan antanut vastausta itse asettamiinsa suurin kysymyksiin.

Palonen valitsee Sartren filosofiasta mikro- eikä makrotason. Palonen siirtää Sartren asettamat laajat filosofiset kysymykset sivuun ja keskittyy teorian konkrettisempaan sisältöön (s.20). Tätä teoriaa voidaan luonnehtia vaikkapa 'teoriaksi yhteiskunnallisesta praksiksesta, sosiaalisista suhteista ja konfliktin luonteesta'. Palonen käyttää vahvasti hyödykseen myös *Critique*-teoksen toisen osan käsikirjoitusta, jonka ilmestyminen 1985 asetti teoksen uuteen valoon, mm. tavalla jolla Sartre kehittää teoriaa konfliktin ja sosiaalisen taistelun ymmärrettävyydestä.

Sartren taustamotiiveina *Critique de la raison dialectique* -teoksen kirjoittamiselle ovat sekä hänen muuttunut käsityksensä ihmisen ja sosiaalisen ympäristön välisestä suhteesta että hänen ajattelunsa politisoituminen toisen maailmansodan jälkeen (Dobson 1993, 18). Hänen poliittisen ajattelunsa lähtökohtana on kysymys siitä kuinka pitää suhtautua marxilaisuuteen. Vaikka Sartre edelleen suurelta osin hyväksyy aikaisempia eksistentiaalisen filosofiansa perusajatuksia hän on kuitenkin huomannut niiden riittämättömyyden.

Teoksessaan Sartre ei kuitenkaan tematisoinut politiikan käsitettä. Hän tuskin edes käyttää politiikka-sanaa. Sen puuttuminen ei kuitenkaan ole este Paloselle, pikemminkin päinvastoin. Puuttuminen on yksi Palosen tutkimuksen motiiveista ja lähtökohdista. Ja vaikka Sartre itse ei käytä tätä sanaa voidaan perustellusti väittää että *Dialektisen järjen kritiikki* on sekä poliittisesti motivoitunut teos että sisällöllisesti relevanttia poliittiselle teorialle; teos on noin 15 vuoden poliittisen ajattelun ja osallistumisen filosofinen kulminaatiopiste.

3. Sartren politiikan käsite

Palosen argumentoinnin lähtökohtana on Sartrelle – kuten myös Max Weberille – keskeinen teema: sosiaalisen elämän konflikti-, vastakkainasettelu- tai jopa taisteluluonne (s.50). Poliitiikkaa voidaan jopa vertailla nyrkkeilyotteluun. Kuten nyrkkeilyssä poliitiikkassakin otetaan toisten osapuolten siirrot lähtökohdaksi ja yritetään lyödä niitä. Toisaalta käsitys poliitiikasta ulospelaamisena eroaa 'puhtaasta' avoimesta taistelukuviosta ainakin siinä mielessä että ulospelaamis-politiikka aika harvoin esintyy avoimen taistelun muodossa (s.65). Poliitiikka on ensisijaisesti suuntautunut merkityksiin sekä pelisääntöihin pelikentässä.

Perustellakseen tulkintaansa Palonen valitsee Sartren seuraavan tekstipätkän:

Tässä [*praxiksen* vastakkaisuudessa] on kyse kaksipäisestä temporalisaatiosta, jossa jokainen hetki representoi *kokonaisuudessaan* yhtä *praxista*, sen negaatioita jonkin toisen *praxiksen* kautta, sekä ensin mainitun *praxiksen* muuttumisen alkua kun sillä yritetään pelata jälkimmäinen *praxis* ulos ja irrotta se kytkennöistään ensin mainittuun sillä tavalla ettei se tule ulospelatuksi. (Sartre 1960, s.744, käännös: Hannu Sivenius, Palonen 1992, 11)

Tässä kohdassa Sartre itse pohjustaa siirtymistään konfliktin ymmärrettävyyden käsittelemiseen. Sartrelle ongelman ytimenä on se, että kaksi vastakkain suuntautunutta *praxista* (esim. yksilön tai ryhmän merkityksellistä toimintaa) on samalla *yhtä* konfliktia ja historiallisen prosessin näkökulmasta konfliktin tulos on myös *yksi*. Sartre kysyy miten tämä voidaan ymmärtää (Sartre 1960 s.745). Tämä ei kuitenkaan ole Palosen keskeisin kysymys.

Nojaamalla yllämainittuun ja muihin tekstikohtiin Palonen esittää että sana *déjouer* eli ulospelaaminen parhaiten kuvastaa Sartren käsitystä poliitiikasta. Pelkkänä tulkintana tämä on tietenkin ongelmallinen koska Sartre ei itse esitä sitä missään. Rekonstruoivan lähestymistavan kannalta se on mielenkiintoinen koska se esittää idean jonka kautta voidaan lukea Sartren tekstiä ja tämän kautta se voi avata tien kehittyneemmälle käsitykselle.

Käsitteellä 'politiikka ulospelaamisena' Palonen tarkoittaa sitä että poliittinen projekti ottaa lähtökohdakseen jonkun annetun kentän osapuol-

ten teot, projektit, merkitykset ja pelisäännöt, asettuu näitä vastaan ja yrittää voittaa toisia osapuolia pelaamalla niitä ulos tai paitsioon. Pelinä politiikalla ei kuitenkaan ole valmiiksi annettuja sääntöjä, vaan niitä luodaan jatkuvasti kuitenkin niin että jo olemassa olevien pelaajien pelisäännöt otetaan huomioon. Tärkeintä Palosen mukaan on että poliittiset päämäärät eivät koskaan pelkästään tai ensisijaisesti ole suunnattu jonkun maailmantilan saavuttamista varten, vaan politiikka on suunnattu toisille pelaajille ja näiden ulospelaamiseen.

Sartre tekee eroon poliittisuuden ja politiikan välillä (s.33). Poliittisuudella Sartre tarkoittaa jonkun henkilön, ryhmän tai projektin tietynlaista sijaintia sosiaalisessa kentässä. Sijainti on poliittinen jos se on jollain tavalla eriarvoinen suhteessa kentässä oleviin ryhmittymiin tai projekteihin. Sartre esittää että nyky-yhteiskunnassa jokainen ihminen on poliittinen tässä merkityksessä; eli poliittisuus on henkilön dimensioita. Tätä asiaa Palonen on korostanut toisessa artikkelissa (1988).

Politiikka, sen sijaan, on projektiluonteista toimintaa, jossa henkilö tai ryhmä tekojensa kautta aktiivisesti suhtautuu annettuun elämis- ja merkityskenttään. Sartre korostaa kuitenkin että poliittiset ja muut projektit eivät lähde 'puhtaasti omista sisäisistä päämääristä', vaan että projekti on annettujen merkitysten ymmärtämistä ja ylittämistä teoissa.

Näin ollen joku ryhmittymä voi samalla olla poliittinen ensimmäisessä merkityksessä mutta tehty poliittisesti puolueettomaksi tai depolitisoitu toisessa merkityksessä. Ryhmittymä on täten tilapäisesti ulospelattuna esim. niin, että se on tilanteessa jossa se ei itse sillä hetkellä voi osallistua peliin vaan sitä on tullut eräänlainen napula toisten pelissä.

Esimerkiksi tämän päivän Suomesta voidaan ottaa vaikkapa työttömät. Työtön on – sekä puoluepoliitikoiden että ammattijärjestöjen pelistä – pelattu tilanteeseen jossa hänen pitäisi vaan odotella parempia aikoja («työttömyys johtuu yleismaailmallisesta lamasta») tai itse etsiä työpaikkaa («kollektiivinen toiminta ei tässä asiassa johda mihinkään»). Jotta työtön ylittäisi nappulavaiheen ja asettuisi uudelleen aktiivisena puolena pelikenttään, hänen pitäisi jollain tavalla pyrkiä strategiseen vastaiskuun joka pakottaisi muut pelaajat ottamaan hänet huomioon. Tänä päivä-

nä vaikuttaa siltä että pelkkä marssinomaisen mielenosoitus ei toimi koska mielenosoitus ei työnnä ketään kohti mahdollista ulospelattua tilannetta.

Ulospelaamisella Palonen ei tarkoita että jokainen poliittinen pelitilanne merkitsisi avointa taistelua, jossa joku aina lopullisesti häviää eli tulee ulospelatuksi. Avoimen konfliktitilanteen olemassaolo on harvinaisuus. Tämä mm. tarkoittaa sitä että poliittisessa pelikentässä jokainen pelaaja on usein vuorotellen osittain sekä ulospelattu että aktiivisesti pyrkimässä pelaamaan toisia ulos.

4. Ulospelaamisen neljä ulottuvuutta

Kirjassaan Palonen jakaa ulospelaamisen käsitteen lähinnä neljään osa-alueeseen, joista kukin saa omaa kappaleensa. Nämä ovat oppositio, käänne, toisuus ja temporalisaatio.

Politiikka lähtee konfliktitilanteesta. Jos näin ajatellaan voidaan sanoa että politiikan lähtökohdaksi on oppositio (s.55 ja s.227). Jonkin ryhmän poliittisuus muuttuu poliitiikaksi aktiivisessa mielessä jos tämä asettuu toista ryhmittymää vastaan. Politiikka ei ensisijaisesti tavoittele 'itsenäisesti' omaa päämäärää, vaan se on yritystä raivata itselleen paikkaa pelikentässä.

Toisaalta, tätä voidaan myös ymmärtää käänne-kuvion kautta (s.97). Poliittikkahan usein ymmärtäänsä pyrkimyksenä aikaansaada jonkun tyyppistä muutosta maailmassa. Käänteitä voi olla monenlaisia. Ne voivat tarkoittaa ylipääntänsä yrityksiä asettua pelikenttään, tai politisoida sellaista tilannetta jota aikaisemmin ei ole nähty poliittisena, tai se voi tarkoittaa yritystä lyöä joku ryhmä ulos kentältä lopullisesti. Ulospelaamisen käänne-kuviolle on tärkeintä että käänne on käänne pelikentässä ja että se tämän kautta muokkaa historiaa.

Kolmantena ulottuvuutena Palonen nostaa esiin toisuuden problematiikan (s.139). Sartren teksteissä toisuudella voidaan ymmärtää lähinnä kahta asiaa. Se voi joko tarkoittaa omaa toiseutta tai suhdetta toisiin. Molemmissa merkityksissä toisuus voi myös tarkoittaa vieraantumista.

Jos joku projekti ottaa vallitsevat olosuhteet lähtökohdaksi, niin tämän projektin kokonaisvaltainen ymmärtäminen vaatii sen, että ymmärtää myös olosuhteet enkä pelkästään projektin päämäärää. Kuten Sartre ilmaisee asian: jokainen

praxis tai teko on aina myös sosiaalinen ja historiallinen tapahtuma. Näin olleen tekojeni merkitystä ei koskaan voidaan palauttaa 'puhtaasti' minun aikomukseeni; ne sisältävät aina toisuutta. Sen lisäksi, koska teko on yritys pelata toiset ulos, niin se on suhtautumistapa toisiin.

Tämä poliittisen teon välttämätön toisuus voi myös tarkoittaa vieraantumista. Jos aikomustani ei voida toteuttaa tapahtuma-tasolla ja jopa niinkin että muiden määräämä tekojeni sosiaalinen merkitys on jollain tavalla päinvastainen kuin siihen mihin pyrin, tekoni on vieraantunutta. Ja koska politiikan ensisijainen päämäärä on pelata toiset ulos olen vieraantunut vastakkaisesta ryhmittymästä.

Politiikan tekemisen neljäs ulottuvuus on aikaa (s.187). Sartren mukaan se on aina viime kädessä jonkun historiallisen prosessin ajallinen kulku joka tekee prosessin ymmärrettäväksi. Ulospelaamisen käsitteen näkökulmasta ajallisuudella tarkoitetaan että politiikka ottaa jo tehdyn historian lähtökohdakseen yrittäessään kääntää sen suuntaa. Poliitiikka on totalisoiva teko jossa tämä ajallinen prosessi antaa sille yhtenäisyyden.

5. Poliitiikka ulospelaamisena ja Sartre

Sartren progressiivis-regressiivisen metodin keskeisin idea on että ymmärtääksemme historiallista prosessia meidän täytyy sekä tutkia analyttisesti (jakaamalla osiin ja kuvailla rakenteet) prosessin eri osia että yrittää rekonstruoida prosessia kattavana tai totalisoivana ajallisena prosessina (Sartre 1960, 60). Palonen hyödyntää tätä ajatusmallia.

Palonen päättää että Sartren ulospelaamisen idea kuvailee politiikkaa kahdella tavalla. Ensinnäkin voidaan sanoa että ulospelaaminen on poliittisuuden kriteeri, tai että »tilanne jossa ulospelaamista esintyy on poliittinen tilanne» (s.221). Palosen mukaan tällä tasolla määritelmä on lähes triviaalinen.

Palosen mukaan erityisen provokatorista tavanomaisissa politiikka-käsityksissä on se, että kaikki poliittiset prosessit yritetään ymmärtää totalisoivan ajallisen ulospelaamis-kuvion kautta (s.222). Tämtä kuvio asettuu esim. kahta seuraavaa käsitystä vasten. Ensinnäkin, jos ensisijainen päämäärä on pelata toinen pelaaja ulos, politiikkaa ei voida ensisijaisesti nähdä pelkätään politiikan itsensä asettamien päämäärien

kautta, vaan meidän täytyy katsoa mihin pelikenttään projekti asettuu.

Toisaalta, jos 'reaali-politiikalla' tarkoitetaan eräänlaista 'sopeutumista todellisuuteen', niin ulospelaamis-kuvion perusteella sopeutuminen voi yhtä hyvin tarkoittaa 'tulla ulospelatuksi' eli depolitisoinnista (s.233). Siis, politiikka voi olla politiikkaa aktiivisessa mielessä vain jos se asettuu vasta-virtaan, ei sopeutuvaa.

Palonen antaa vielä vahvemman tulkinallisen sisällön ulospelaamisen käsitteelle. Palonen esittää, että Sartren mukaan politiikka ei ensisijaisesti tarkoita hallitsemista vaan politiikka lähtee alhaalta tai oppositiosta (s.226). Poliitiikka on perusuonteeltaan vasta-politiikkaa. Palonen myös esittää, että koska politiikka on suunnattu toisten ulospelaamiseen tämä tarkoittaa sitä, että politiikka on ensisijaisesti suunnattu toisten eleille kokemuksille (s.225).

Mielestäni Sartre-tulkinnan kannalta molemmat näistä vahvoista käsityksistä ovat ongelmallisia. Toisaalta Sartre usein käyttää sanaa politiikka perinteellisessä puolue- ja vallankäyttömerkityksessä. Toisaalta on vaikea väittää, että Sartre teoksissaan olisi systemaattisesti ollut sitä mieltä, että politiikka on jotain joka on lähtöisin oppositiosta. Näen myös, että käsitys siitä, että politiikan päämääränä on toisen eletyn kokemuksen ulospelaaminen on vaikea puolustaa. Sartre on kyllä sitä mieltä, että politiikalla on eksistentiaalinen taso, muttei mielestäni niin että teot ensisijaisesti pyrkisivät vaikuttamaan ihmisten kokemukseen.

Keskeisin Palosen kirjasta puuttuva teema on keskustelu politiikan tekemisen rationaalisuudesta. Sartren järjen kritiikki tavoittelee käsitystä siitä mitkä ovat praksiksen ehdot, rajat ja mahdollisuudet sosiaalisessa ja historiallisessa kentässä, eli mitkä ovat meidän mahdollisuudet tehdä sitä mitä haluamme tai aiomme tehdä kun meidän teomme sisältävät muiden antamia merkityksiä. Mielestäni Palosen olisi ollut tärkeä nostaa tämä teema selkeämmin esiin. Jos politiikan teko on ulospelaamista, ja jos ymmärrämme tämän, niin mitä on tämän tekemisen rationaalisuus?

Palonen on kehittänyt haastavan ja mielenkiintoisen rekonstruoinnin Sartren käsityksestä politiikasta. Mielestäni tutkimus poikkeaa hyvällä tavalla tavanomaisista Sartre tutkimuksista, joita usein leimataa liiallinen keskittyminen Sartren tekstiin ja liian vähäinen pyrkimys kehittää aja-

tuksia. Mielestäni Palosen rekonstruoima idea politiikasta ulospelaamisena on arvokas juuri koska hän ei suostu pysyttelemään annettujen tekstien raamien sisällä vaan pyrkii käyttämään näitä kehittääkseen jotain uutta tai omaa. Palosen kirjassa Sartren nimellä kulkeva politiikkakäsitys ei yksinkertaisesti ole jatke Sartre-teorian muille osille, vaan omaperäinen synteesi jossa Sartren ajattelun tärkeä yhdistelmä rakenne- ja tekotasolla on hyvin esillä.

LÄHTEET

- Burnier, Michel-Antoine (1966): *Les existentialistes et la politique*. Pariisi, Gallimard.
- Dobson, Andrew (1993): *Jean-Paul Sartre and the Politics of Reason*. Cambridge University Press.
- McBride, William (1991): *Sartre's Political Theory*. Bloomington, Indiana University Press.
- Palonen, Kari (1985): *Politik als Handlungsbegriff. Horizontwandel des Politikbegriffs in Deutschland 1890-1933*. Helsinki, Societas Scientiarum Fennica
- Palonen, Kari (1988): »Das Politische als Dimension der Person» teoksessa König, Traugott (toim.) *Sartre. Ein kongreß*, 437-449. Rowohlt, Reinbek
- Palonen, Kari (1989): *Die Thematisierung der Politik als Phänomen. Eine Interpretation der Geschichte des Begriffs Politik im Frankreich des 20. Jahrhunderts*. Helsinki, Societas Scientiarum Fennica.
- Palonen, Kari (1992): *Politik als Vereitelung. Die Politikkonzeption in Jean-Paul Sartres "Critique de la Raison dialectique"*. Münster, Westfälisches Dampfboot.
- Palonen, Kari (1993): »Ett listigt spel utan mål». *Folk-tidningen Ny Tid*, 25.5.1993.
- Sartre, Jean-Paul (1943): *L'être et le néant*. Pariisi, Gallimard.
- Sartre, Jean-Paul (1960): *Critique de la raison dialectique, précédé de Questions de méthode*. Tome I: Theorie des ensembles pratiques, ja 1985. Tome II (inachevé): L'intelligibilité de l'histoire. Pariisi, Gallimard.